

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו

הלכה

קריאת שמע שעל המיטה

פרשת בלק תשפ"ז

שנה כ"ז – קובץ כ"ז [תתקנ"ח]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת בלק

קריאת שמע שעל המטה

"הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, לא ישכב עד יאכל טרף"
(כ"ג כ"ד).

"כשהן עומדין משנתם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצוות – ללבוש טלית, לקרוא את שמע ולהגיה תפילין... לא ישכב, בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו, כיצד, קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום" (רש"י שם).

"אמר רבי יהושע בן לוי, אף על פי שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מצוה לקרותו על מטתו, אמר רבי יוסי מאי קרא רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. אמר רב נחמן אם תלמיד חכם הוא אין צריך. אמר אביי אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי, כגון בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת" (ברכות ד' ע"ב).

"א"ר יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף, ואין עוף אלא תורה שנאמר התעף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי" (שם ה' ע"א).

הנה שני דברים למדנו מדברי הגמ'. א, שמצוה לקרוא קריאת שמע שעל המטה. ב, שקריאת שמע זו הוי סגולה מפני המזיקין, אך לא נתבאר אם המצוה משום הסגולה היא או שמא שני דינים יש כאן, מצוה לחוד וסגולה לחוד.

קריאת שמע שעל המטה

ועיין בחידושי רבינו יהונתן בברכות (ג' ע"א מדפי הרי"ף) שכתב בכוונת רבי יהושע בן לוי "כדי שילך לשכב על מטתו מתוך דברי תורה". ובדרכו פירש הא דתלמיד חכם אינו צריך, כיון שעוסק בתורה בכל עת. וכן משמע מפרש"י (שם ה' ע"א ד"ה ואם) שכתב דתלמיד חכם אינו צריך כיון שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד, עי"ש.

אך מה דמספקא לן בבבלי, אשמעינן מן הירושלמי ברכות (פ"א ה"א, דף ה' ע"ב):

"ר' הונא בשם ר' יוסף, מה טעם אמרו אדם צריך לקרות שמע בביתו בערב, בשביל להבריא מן המזיקין". ע"כ.

הרי לן, דכל מה דצריך לחזור ולקרוא קריאת שמע בבית בערב אינו אלא להבריא מן המזיקין. [ומה שכתב בפירוש החרדים (על הירושלמי שם) לפרש את דברי הירושלמי לפי דברי רש"י בריש ברכות (ב' ע"א) דקריאת שמע שעל המטה היא עיקר קריאת שמע דאורייתא, דכונת הירושלמי דמצות קריאת שמע של ערבית דאורייתא להגין מפני המזיקין, הוא דוחק גדול, ולכאורה פשוט דאין הכונה לקריאת שמע דאורייתא].

ונראה דנחלקו הראשונים בשאלה זו, דבדברי התוס' מצינו להדיא בברכות (ב' ע"א ד"ה מאימתי): "דאותה קריאת שמע הסמוך למטה אינה אלא בשביל המזיקין", ולשיטתם אזלי בחולין (ק"ה ע"א ד"ה מים) שם הביאו מן ההלכות גדולות שאין מברכין על מים אחרונים כיון שאינם אלא לצורך האדם, והוסיפו "ומכאן כתב רבינו יהודה שאין לברך על קריאת שמע שלפני מטתו אשר קדשנו במצותיו" וכו', [ועי"ש בגליון דאפשר שדברים אלו גליון הם ולא מדברי התוס']. הרי דסברו דכל מצות קריאת שמע שעל המטה משום מזיקין הוא, וכן כתב להדיא בתלמידי רבינו יונה בריש ברכות (דף א' ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ואיפסיקא הלכתא).

אך אין זה דעת מהרי"ל, שהרי הרמ"א הביא בשמו (סימן תפ"א ס"ב) "ונוהגין שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שמורים הוא מן המזיקין". ולכאורה תמוה דאם כן למה צריך לקרות פרשת שמע, ועל כרחק דקריאת שמע לא משום מזיקין לחוד היא אלא כדי לישן מתוך דברי תורה, אלא שפסוקי דרחמי משום מזיקין המה. וכ"כ במג"א (סי' רל"ט סק"א), עי"ש.

קריאת שמע שעל המטה

ובש"ת פאר הדור (סימן ק') כתב טעם אחר דאין מברכין על קריאת שמע שעל המטה, משום דאינה חובה אלא רשות. ולכאורה נראה דהרמב"ם חולק על עצם הנחת התוס' דמצוה שכולה לטובת ותועלת האדם אין מברכין עליה, ולשיטתו אזיל דפסק (הלכות ברכות פ"א ה"ב) דמברכין על עשיית המעקה, דלא כשיטת המאירי (מגילה כ"א ע"ב) דאין מברכין על מצות מעקה.

אך באמת זה אינו, דהלא שם (בהלכה ד) כתב הרמב"ם: "ולמה אין מברכין על נטילת ידים באחרונה, מפני שלא חייבו בדבר זה אלא מפני הסכנה, ודברים שהם משום סכנה אין מברכין עליהם", הרי להדיא דאין מברכין על מה שאינו אלא להציל מן הסכנה.

ולכאורה צריך לחלק בין מצוות דאורייתא למצוות דרבנן, דבמצוות מעקה שהיא דאורייתא לעולם מברכין, ולא אזלינן בתר טעמא כיון דמכל מקום מצוה הוא בעצם. מה שאין כן במצוות דרבנן, שאם אינם אלא משום סכנה אין בהן גדר מצוה בעצם, ולכן אין מברכים עליהם. ואם כן הוא הדין בקריאת שמע שעל המטה דהוי מדרבנן אין ראוי לברך עליה. אך אפשר דלדעת הרמב"ם קריאת שמע שעל המטה אינה להגן מפני המזיקין בלבד אלא מצוה לקבל עול מלכות שמים לפני שינתו, או לישון מתוך דברי תורה.

אך אפשר דחדא מתרי טעמא נקט ועדיפא מיניה, דכיון דאין כאן מצוה אלא רשות אין מברכין עליה. (ועיין יבמות מ"ח ע"ב חדא מתרי ותלת טעמי נקט, וכ"ה בירושלמי כלאים פ"ג ה"ג, דף ט' ע"א ע"ש).

ב

נפ"מ בהנ"ל בזמן ברכת המפיל ובחוב נשים בקר"ש שעל המיטה

ויש נפקא מינא להלכה אם טעם קריאת שמע זו משום מזיקין הוא, או כדי לישן מתוך דברי תורה. דהנה בדברי הרמב"ם (הלכות תפילה פ"ז הלכה א-ב) מבואר דברכת המפיל קודמת לקריאת שמע. אך בדברי הטור והשו"ע (סי' רל"ט ס"א) מבואר דקודם קורא קריאת שמע, ואחר כך אומר ברכת המפיל.

והמגן אברהם (שם סק"ב) כתב דנחלקו ביסוד קריאת שמע זו, דלדעת הרמב"ם כל עניינה להציל מן המזיקין, ולפיכך לא הוי הפסק כיון דצורך השינה הוא. אבל לדעת

קריאת שמע שעל המטה

הטור וש"ע איננה משום שמירה אלא מצוה היא לישן מתוך דברי תורה והוי הפסק בין ברכת המפיל לשינה, עי"ש.

אך באמת אין בזה הכרח, דבין אם הטעם משום מזיקין ובין מטעם אחר מכל מקום פשוט דיש קשר בין קריאת שמע שעל המטה והשינה, ואם כן מה לן מאיזה טעם היא, ומהיכי תיתי לתלות זה בזה. ואי בדידי תליא, הוא אמינא דלא נחלקו בגדר קריאת שמע שעל המטה, אלא בגדר ברכת המפיל, כמבואר לקמן (אות ג').

ויתירא מזו נראה דאדרבה, אם כל טעם הקריאה משום מזיקין יש להקדימה לברכת המפיל, דאטו יחזרו המזיקין על ידי ברכת המפיל. אבל אם טעמה כדי שישן מתוך דברי תורה וכנ"ל מרש"י ורבינו יהונתן, מסתבר דיש לומר קריאת שמע אחרי המפיל כדי לישון מתוך דברי תורה. ולפי זה אכן דעת הרמב"ם דאין קריאת שמע שעל המטה משום מזיקין וכמבואר לעיל (אות א'), ודו"ק בכ"ז.

ועוד דנו האחרונים אם נשים מצוות בקריאה זו, המגן אברהם (שם סק"ב) כתב דנשים פטורות משום דמצות עשה שהזמן גרמא היא, וכבר תמה עליו באליה רבא דכיון דמשום שמירה הוא, אטו נשי לא בעי שמירה [וכעין מה שאמרו (ברכות כ' ע"ב)] אמרו דנשים חייבות בתפלה אף דהוי מצוה שהזמן גרמא משום דרחמי ניהו עי"ש. וכבר כתבו הפמ"ג שם ובשער הציון (סקט"ז) דנהגו שנשים קוראות קריאת שמע שעל המטה, עיין בדבריהם.

ולכאורה נראה פשוט דאם משום שמירה הוא, נשים חייבות, אבל אם משום שישן מתוך דברי תורה מסתבר טפי דנשים פטורות ממצוה זו כשם שהן פטורות מתלמוד תורה בכללותה.

ובכל עיקר ענין המזיקים שקריאת שמע זו מצילה מהם מצינו דרכים שונות. לפי פשטות הענין מדובר במזיקין שמצינו במקומות רבים בש"ס שמצויים בלילה, כהא דאמרו תלמיד חכם אל יצא יחידי בלילה מפני המזיקין. אך המאירי (ברכות ד' ע"ב) כתב פירוש מחודש דהכונה לדעות כוזבות בהיות האדם משוטט במחשבתו על משכבו בלילות, וכיון שיקרא קריאת שמע וישן מתוך דברי תורה משומר הוא מדעות רעות עי"ש. אך בפרי עץ חיים (שער ט"ו ענין קריאת שמע שעל המטה) פירש דמיירי במזיקין הנוצרים על ידי טומאת קרי בלילה. ולדבריו לכאורה נשים אינן בכלל זה ופטורות מקריאת שמע שעל המטה.

קריאת שמע שעל המטה

ג

ברכת המפיל

והנה בברכות (ס' ע"ב) מבואר דמלבד קריאת שמע שעל המטה, תיקנו עוד לברך ברכת המפיל לפני שינת הלילה.

ויש לעיין בברכה זו מה גדרה וענינה, האם הוי ברכת השבח על עצם ענין השינה וכברכת אשר יצר וברכות השחר השונות, או שמא הוי כעין ברכת הנהנין ואין האדם מברך על כלל ענין השינה אלא על השינה שלו.

ונחלקו בזה האחרונים, החיי אדם כתב (כלל ל"ה סעיף ד'): "דבלילה אפילו לא ישן כלל לא הוי לבטלה דיש לומר דתקנו אותה על מנהג העולם כמו ברכות השחר".

אך בביאור הלכה (ריש סימן רל"ט) דחה דבריו דכיון דמברך "המפיל חבלי שינה על עיני" הרי דמברך על שינה שלו, ומשום כך כתב שהמסופק אם יוכל לישון לא יברך כלל, דאם לא ישן הוי ברכה לבטלה. ונראה דהמשנה ברורה לשיטתו אזיל, שכתב (ס"ק ד') דאף אם תאב לשתות לא ישתה לאחר ברכת המפיל משום דהוי הפסק עי"ש, ונראה דס"ל כנ"ל דהברכה היא על גוף השינה שלו, ולכן יש להסמיכה לשנתו. (אך צע"ק בדברי החיי אדם שם דכתב בתחילת דבריו דנראה דהוי ברכת הנהנין, ואף על פי כן כתב דאף אם לא ישן לא הוי ברכה לבטלה דמברך על מנהגו של עולם, וצ"ע).

ונראה לכאורה דאם ברכת המפיל כל מהותה על שינתו היא, ואם הפסיק או לא ישן הוי ברכה לבטלה, ראוי לקרוא קריאת שמע לפני ברכת המפיל. אבל אם מברך על "מנהגו של עולם" ואין בה דין הפסק, נכון טפי לקרוא קריאת שמע לאחר המפיל, ודוק בזה.

וחידוש עצום כתב בתוס' הרא"ש (ברכות דף ס' ע"ב) בשם הראב"ד, דברכת "אלוקי נשמה" אינה פותחת בברוך משום דסמוכה לברכת המפיל והשינה אינה הפסק, ונראה מזה דהוי ברכת השבח וענין אחד עם ברכת אלוקי נשמה, ומכל מקום הדברים דברי חידוש הם.

והנה רבים נהגו לא לברך ברכת המפיל בשם ומלכות מחשש שיצטרכו להפסיק לאחר הברכה, ועיין בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת פקודי) שכתב שאף הוא נוהג כן.

קריאת שמע שעל המטה

ובכף החיים (רל"ט ס"ק ז') הביא בזה דעות לכאן ולכאן, והביא די"א דבלייל שבת יש לברך בלי שם ומלכות, עי"ש בטעם לפי הקבלה.

ועוד נחלקו גדולי הקבלה אם ההולך לישון לאחר חצות לילה מברך ברכת המפיל, עיין בזה בברכי יוסף (סי' רל"ט אות ב'), ובכף החיים (שם סק"ח), ואכמ"ל.

ב

בענין ברכת המפיל

"הנכנס לישון על מטתו אומר משמע ישראל עד והיה אם שמוע. ואומר ברוך המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי ומאיר לאישון בת עין. יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשכיבני לשלום, ותן חלקי בתורתך, ותרגילני לידי מצוה, ואל תרגילני לידי עבירה, ואל תביאני לידי חטא, ולא לידי עון, ולא לידי נסיון, ולא לידי בזיון, וישלוט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצר הרע ותצילני מפגע רע ומחלאים רעים ואל יבהלוני חלומות רעים והרהורים רעים, ותהא מטתי שלמה לפניך, והאר עיני פן אישון המות, ברוך אתה ה' המאיר לעולם כולו בכבודו" (ברכות ס' ע"ב).

הלכה זו נפסקה בטור ובשו"ע (או"ח סימן רל"ט ס"א), וכן הוא בכל הפוסקים.

ונחלקו גדולי האחרונים בגדר ברכה זו ופרטי הלכותיה.

כתב בחיי אדם (הל' ברכות כלל ל"ה סעיף ד'):

"הישן ביום אין צריך לברך ברכה זו. אף על גב שנראה שהיא ברכת הנהנין, מכל מקום אי אפשר לברך ביום דחיישין שמא לא יוכל לישון. אבל בלילה אפילו לא ישן כלל, לא הוי לבטלה, דיש לומר דתקנו אותה על מנהג העולם כמו ברכות השחר".

ושם בסעיף ב' כתב:

"צריך לברך ברכת המפיל, ולא חיישין שמא לא יוכל לישון, רק שיזהר שלא יאכל וישתה ולא יפסיק אחר הברכה".

קריאת שמע שעל המטה

הרי לן דמחד גיסא כתב שאסור להפסיק בין ברכת המפיל לשינה, אך מאידך כתב דאף אם לא ישן אין כאן ברכה לבטלה, כי אינו מברך על שנתו הוא אלא על מנהג העולם.

ולכאורה דבריו סותרים זה את זה מיעיניה וביה, דאם על מנהגו של עולם הוא מברך אין קפידא שלא יפסיק, ואם מברך על שינה ידיה וכברכות הנהנין דמיא, לכאורה הוי ברכה לבטלה אם בסוף לא ישן.

ואכן המשנה ברורה בביאור הלכה (סוס"י צ"ה ד"ה סמוך) חלק עליו וכתב דאם מסופק האדם אם ישן או לא, לא יברך ברכת המפיל כדי שלא תצא ברכתו לבטלה.

וגם בעצם הגדרת הברכות נראין דברי החיי אדם כסותרים זה את זה, דמחד גיסא כתב דהוי ברכת הנהנין, ומאידך כתב שמברך על מנהג העולם. ובאמת לא מצינו ברכות הנהנין על מנהגו של עולם, וגדר זה נאמר רק בברכות השבח, כגון ברכות השחר שבהן נחלקו השו"ע והרמ"א (או"ח סימן מ"ו סעיף ח') אם מברך על הנאותיו כדעת השו"ע ואם חיסר אחר מכל העניינים שעליהם מברכים לא יברך, או שמא מברך על מנהגו של עולם כשיטת הרמ"א ובכל ענין מברך ברכות אלה, אבל ברכות הנהנין פשיטא שאינו מברך אא"כ נהנה, ואם בירך בלי להנות ברכתו לבטלה.

וגם תימה לומר שברכת המפיל הוי ברכת הנהנין, דלא מצינו ברכות הנהנין אלא בהנאת אכילה ושתיה שבהן תיקנו ברכה ראשונה וברכה אחרונה, וברכת הריח שאין מברכין עליה אלא ברכה ראשונה משום שהנאתה מועטת כמ"ש רש"י (נדה נ"ב ע"א), ואין מברכין על שום הנאה נוספת, לא על הראיה, ולא על שמיעת קול שירה וזמרה, ולא שמענו מעולם שמברכין על הנאת השינה.

אמנם כתבו התוס' (פסחים נ"ג ע"ב) שאין ברכת הנהנין על הראיה משום שאין כאן הנאת הגוף, ולפי זה היה מקום לטעון דבהנאת השינה יש הנאת הגוף. אך באמת נראה פשוט שאין השינה הנאת הגוף. (ונראה כונת התוס' שאין מברכין אלא על מה שנכנס לתוך גופו של אדם, כגון אכילה ושתיה שיש בהם הנאת גורו והנאת מעיו, ואף הריח נכנס לנחיריו של אדם וכלי הנשימה, משא"כ בכל ההנאות האחרות).

ולענ"ד נראה עוד דטעות היא להגדיר את השינה כהנאה, שאין האדם נהנה מן השינה, ואין השינה אלא צורך חיוני לגוף שאי אפשר בלעדיו, ומניעת השינה יש בה

קריאת שמע שעל המטה

צער, אך אין בשינה בעצם הנאה, כך נראה ברור ופשוט. (ובמק"א כתבתי על הלבוש [סימן ל"ד סעיף א'] דברכת אירוסין הוי ברכת הנהנין, ואכמ"ל).

ומה שנחלקו הפוסקים במי שבירך המפיל ולא ישן או במי שהפסיק בדיבור לאחר ברכת המפיל, אם ברכתו לבטלה, ובהפסיק אם צריך לחזור ולברך, טעם אחר יש בו, ועיקר הספק אם ברכה זו הוי ברכת השבח על מנהג העולם, או ברכת ההודיה על שינה דידיה, וכעין מה שנחלקו השו"ע והרמ"א בברכות השחר, וזה שדקדק הביאור הלכה דכיון שאומר המפיל חבלי שינה על עיני תנומה על עפעפי, הרי דהוי ברכת ההודיה על שינתו הוא ולפיכך אין להפסיק ואם מסופק אם ישן עדיף שלא יברך.

והנה במנחת אשר (במדבר סימן ע"א אות ד') הבאתי מסידור מהר"י עמדין שאם הפסיק בדיבור בין ברכת המפיל לשינה הוי ברכה לבטלה, וטעות היה בידי, ובאמת כתב דאינו צריך לחזור ולברך, אא"כ הסיח דעתו מן השינה, עי"ש.

ונראה בדעתו דבאמת ברכה זו על שנתו הוא, אך מ"מ אין הדיבור הפסק, ואפשר דמשום שזה דרכו של עולם, דאין בדיבור כל היסח הדעת מן השינה, ואין לדמות ברכה על השינה לברכות הנהנין או ברכות המצוות.

ולחלופין אפשר דס"ל דאכן ברכה זו על מנהגו של עולם וברכת השבח הוא, אך מ"מ מברך על השינה, ומסתבר דאם הסיח דעת מן השינה צריך לחזור ולברך.

ובאמת נראה שברכת המפיל ברכה מיוחדת היא שכמעט אין דומה לה, דמחד גיסא נראה כדברי המשנ"ב דהוי ברכת הודיה על השינה של המברך, אך מסיום הברכה ברור דהוי ברכת השבח דהלא מברך המאיר לעולם כולו בכבודו, ומאידך ברור שגדר ברכה זו גם ברכת התפילה, דכל ברכה שיש בה מלבד שיר שבח והודיה להקב"ה אף בקשות הוי בכלל ברכת התפלה, וכך גם ברכות המפיל שבה מבקשים שתשכיבנו לשלום ותעמידני לשלום ואל יבהולוני וכו'.

הרי לן שכמה פנים לברכה זו וכולהו איתנהו בה.

ודברי התלמיד הן הם דברי הרב, ומתורת רבינו הגר"א למדנו שגם אם לא ישן כלל אין ברכתו לבטלה, והלא בהלכות פסח (סימן תל"ב סעיף ב') על דברי הרמ"א שנהגו להניח עשרה פתיתים כדי שלא יהא ברכתו לבטלה אם לא ימצא חמץ, כתב הגאון דמברכת המפיל יש להביא ראיה דאף אם לא ימצא חמץ אין ברכתו לבטלה, דאינו

קריאת שמע שעל המטה

מברך על מציאות החמץ אלא על הבדיקה, וכמו שאינו מברך המפיל על השינה, אלא על הנסיון לישון, עי"ש.

ולאידך גיסא פסק החזון איש שלאחר ברכת המפיל כמו העושה צרכיו לא יברך אשר יצר, כך הביא בשמו תלמידיו הגדולים, עיין בדינים והנהגות להגר"מ גריינימן (פ"ט סעיף ט'), ובספר הזכרונות להגר"ח קנייבסקי, הרי דס"ל כשיטת המשנ"ב שמברך על השינה שלו, ואם מפסיק בין הברכה לשינה הוי ברכה לבטלה.

ומ"מ חידוש הן הדברים, דברכת אשר ישר חובה היא ולא רשות, ואינה דומה למה שכתבו הפוסקים שאין לאכול ולשתות לאחר ברכת המפיל.

ואטו נימא שמי שנזכר לאחר ברכת המפיל שלא התפלל ערבית, שלא יתפלל, והלא תפילת ערבית אינה אלא מדרבנן ודומה לברכת אשר יצר, ועוד קילא מינה דתפילת ערבית רשות, וחידוש עצום לומר שאכן יבטל תפילת ערבית משום ברכת המפיל.

וכיוצא בזה יש לשאול במי שנזכר לאחר שבירך המפיל, ששכח ספירת העומר, וכי נאמר לו שאסור לו לספור, דהלא לרוב הראשונים ספירת העומר בזה"ז אינה אלא מצוה דרבנן, ועוד דיכול הוא לספור למחרת היום, ויוכל להמשיך ולספור עם ברכה, ולכאורה עדיף לבטל מצ"ע דרבנן בשב ואל תעשה ולא לגרום ברכה לבטלה בקום ועשה. ובאמת נראה פשוט שלא יבטל מצותו משום ברכת המפיל, דכל כה"ג לסמוך על שיטת הדב"א, החיי אדם והגר"י עמדין שאף אם הפסיק אין כאן ברכה לבטלה.

ומה מאוד שמחתי כשהראוני בספר אורחות רבינו (ח"א אות קל"ח) שנכדתו של הגאון מסטייפלא שכחה להתפלל מעריב ונזכרה לאחר ברכת המפיל, ופסק לה הסב הגדול להתפלל, ואף שאין נשים חייבות כלל להתפלל ערבית, כדי שלא תלמד לזלזל בתפילת ערבית, וק"ו ב"ב של ק"ו לני"ד.

ועוד רגע אדברה במה שיש לתמוה, דברוב הסידורים יש נוסח קצר לברכת המפיל, ובסידור הגר"י עמדין איתא שנוסח זה עפ"י האריז"ל, בעוד נוסח הברכה שבגמ' ארוכה ביותר וכוללת דברים רבים שאין מנהגנו לאומרם, ויש לתמוה במה שאין אנו נוהגים כתקנת חז"ל המפורשת בגמרא, אתמהה. ודו"ק בכל זה.

כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו

כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו

"כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו" (כ"ד ט').

"אמר רבי אבהו בן זוטרתא אמר רבי יהודה בר זבידא בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעוה – משום טורח צבור. מאי טעמא, אילימא... אלא אמר רבי יוסי בר אבין משום דכתיב בה האי קרא כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו" (ברכות י"ב ע"ב).

"כרע שכב – דדמי לבשכבך ובקומך, שהקדוש ברוך הוא שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שלום ושקטים כארי וכלביא" (רש"י שם).

וצריך ביאור להבין מה ענין פרשה זו למה שאומרים בקר"ש בשכבנו ובקומנו, דהלא בקר"ש מדובר בקבלת עול מלכות שמים ויסוד האמונה ובמצוה המוטלת עלינו לקבל עול מלכות שמים בוקר וערב, ולא בשמירה ובשלוה שהקב"ה מאציל לנו בשכבנו ובקומנו.

ונראה דהא תליא דכאשר אנו נעשה את המוטל עלינו ונקבל עול מלכותו השכם והערב, בשכבנו ובקומנו, מובטח לנו שהקב"ה ישמור עלינו ויתקיים בנו כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו, והוא שאמרו (במדבר רבה פ"כ) "אין אומה בעולם כיוצא בהם, הרי הן ישנים מן התורה ומן המצוות, ועומדים משנתם כאריות וחוטפין קריאת שמע וממליכין להקב"ה ונעשין כאריות... וכשהוא אומר ה' אחד נאכלין המחבלין מלפניו ומלחשין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". הרי שע"י קריאת שמע שוכבים אנו שלום ושקטים.

כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו

ונראה בזה עוד רמז, דהן ידוע ממדרשי חז"ל שבלק היה גדול שבקוסמים בדורו וכל כחו היה בכישוף, ובלק בכישופיו ובלעם בקללותיו רצו לבטל כחן של ישראל ולעקור שמם מן העולם, והדרך להנצל מן הכשפים וכל כחות הטומאה אינו אלא ע"י ייחוד שמו הגדול והדביקות בו, וכדברי הגמ' בחולין (ז' ע"ב) "ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דר' חנינא, אמר לה שקולי, לא מסתייעא מילתך, אין עוד מלבדו כתיב".

וראה נא מש"כ הגר"ח מוואלז'ין בנפש החיים (שע"ג פי"ב):

"ובאמת הוא ענין גדול וסגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שום רושם כלל. כשהאדם קובע בלבו לאמר הלא ה' הוא האלקים האמתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל והכל מלא רק אחדותו הפשוט ית"ש ומבטל בלבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכחות והרצונות שבעולם שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל".

וזה הקשר שבין "בשכבך ובקומך" דקר"ש שבהם האדם דבק בייחודו ית"ש ומשריש בלבו שאין עוד מלבדו, וקללות בלעם שנהפכו לברכה "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו". (ועיין בזה בהגדש"פ מנחת אשר "במהות כח הבטחון" עמוד ת').

והגה"ק ר' צדוק הכהן הגדול מלובלין בספר רסיסי לילה (עמוד מ"ד) כתב עוד בזה דסוד קריאת שמע הוא דאף כשבני ישראל בשפל המדרגה בגלות הארוכה עדיין הם דבוקים בהקב"ה ומיחדים שמו וזה ענין בשכבך ובקומך, בשכבך רמז לירידת קרן ישראל בגלות ובקומך רמז לימי תפארתם וכנגד זה נאמר "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו". וכבר כתב גם השפת אמת בפרשה זו שהברכות ששם הקב"ה בפי בלעם הם לנצח נצחים.

כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו

ואף בעניינו בדור יתום זה, יתמי דיתמי אנן ובחשוכא שרינן, ואעפ"כ
חבוקים ודבוקים בך, מקבלים אנו על עצמנו עול מלכות שמים, ובשכר
זאת הקב"ה שומר עמו ישראל לעד

"יה"ר שהקב"ה ישמרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שקטים ושלוים כארי
וכלביא".

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

